

Árulkodó könyvdíszek, betűtípusok, rejtőzködő tipográfus

ROSNYAI JÁNOS NYOMDÁSZ DEBRECENI TEVÉKENYSÉGÉNEK
REJTETT VONATKOZÁSAIRÓL

Bánfi Szilvia

Források híján a hazai nyomdáink tevékenységére vonatkozóan számos eddig nem ismeretes, rejtve maradt információ megoldásával adóskok vagyunk. Ezeknek, a még nem feltárt „fehér foltoknak” a megszüntetését és az eddig megválaszolatlan kérdésekre adandó válaszokat segíti a *Régi magyarországi nyomdák betűi és díszei* címmel kiadott, az 1473–1700 között tevékenykedő magyarországi tipográfiai nyomdai repertórium.¹ A magyar nyomdászattörténeti szakirodalomban ilyen megválaszolatlan kérdések merültek fel a jeles nyomdász, Rosnyai János tevékenységével kapcsolatban is.

Rosnyai Jánosról tudható, hogy 1657-ben a korábbi tipográfus, Renius György júniusi halálát követően vette át a sárospataki fejedelmi nyomda irányítását, amelyet annak 1671. októberi kényszerű menekítéséig vezetett. Az I. Rákóczi György erdélyi fejedelem és felesége, Lorántffy Zsuzsanna által 1650-ben alapított és támogatott nyomdatóműhely sorsa nehézségre fordult, miután fiuk, II. Rákóczi György fejedelem 1660-ban meghalt. Özvegye, Báthori Zsófia rekatolizált, ami által a sárospataki főiskola és a kollégium mellett a tipográfia is veszélybe került. Ezért a kollégium vezetése a Báthori Zsófia támogatását bíró jezsuiták elől – 1663–1665 között – a sárospataki fejedelmi nyomdát Bocskai István zempléni főispán máig nem tisztázott egyik zempléni

1. ábra. A sárospataki könyvdísz 1663-tól szerepelt a debreceni nyomtatványokban

birtokára menekítette.² Sokáig megoldatlan kérdés maradt ugyanakkor, hogy ebben az időszakban hol tartózkodott és mivel foglalatzkodott a sárospataki nyomdász, Rosnyai János.

A választ e kérdésre a 17. századi debreceni városi nyomda anyagának összeállítása kapcsán felfedezett tipográfiai sajátosságok adták meg.³ A debreceni városi nyomdát ekkor, 1661-től 1675. évi haláláig Karancsi György irányította. Ő nem volt képzett tipográfus, működése a legszomorúbb időszaka a debreceni városi nyomdának. Kiadványait igénytelenség, mesterségbeli járat-

2. ábra. A 16. századi Hoffhalter-féle görög betűtípus alkalmazása is Rosnyai János 1663–1665 közötti jelenlétét igazolja

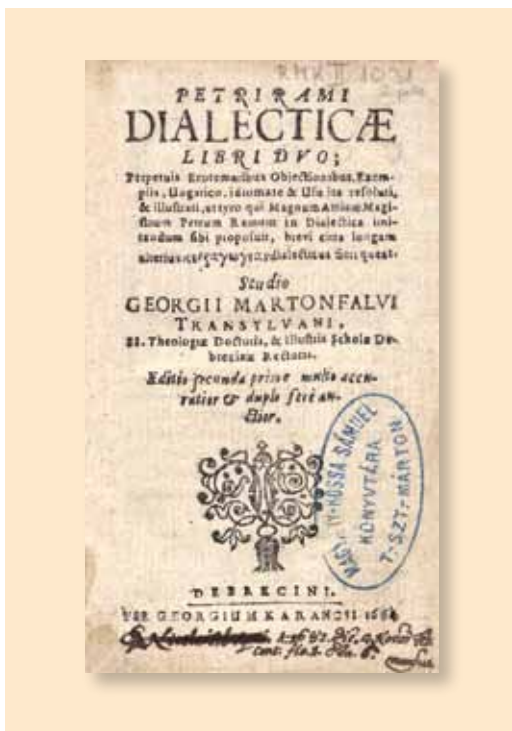
lanság jellemzi. Ezért a gyenge kivitelű nyomdai kiadványait az elődeihez képest szokatlan módon a nagy számban beszerzett könyvdíszekkel próbálta ellensúlyozni. Épp ezért kelte nek nagy feltűnést 1663-tól a civisvárosban a Karancsi György neve alatt megjelentetett szokatlanul szép kiállítású kötetek. Debreceni Szűcs

- 1 V. Ecsedy Judit: A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei. Hungaria typographica 1. Bp. 2004.; V. Ecsedy Judit: A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század. 1. köt. Nyugat- és Észak-magyarországi nyomdák. Hungaria typographica 2./1. Bp. 2010.; Bánfi Szilvia–Pavercsik Ilona–Perger Péter–V. Ecsedy Judit: A régi magyarországi nyomdák betűi és díszei XVII. század 1. köt. Kelet-magyarországi és erdélyi nyomdák, Kassa, Lőcse. Hungaria typographica 2/2. Bp. 2014.
- 2 Takács Béla, *A sárospataki nyomda története*, Budapest, 1978, 50–51. – V. Ecsedy, *i. m.* 2005, 394.
- 3 Bánfi Szilvia–Pavercsik Ilona–Perger Péter–V. Ecsedy Judit, *i. m.* 70–72.
- 4 Debreceni [Szűcs] János, *Idevségnek uta, avagy együgyű rövid tanítás...*, Debrecen, 1663. *Régi magyarországi nyomtatványok 1656–1670.* 4. köt. Heltai János, Pavercsik Ilona, Perger Péter, P. Vásárhelyi Judit munkája. Szerk. P. Vásárhelyi Judit. Bp. 2012. (továbbiakban RMNy 3076).

János⁴ és Martonfalvi Tóth György⁵ írásainak tipográfiai megjelenítése szemmel láthatóan eltér mind a korábban, mind az ezt követően nyomtatott többi Karancsi-féle munkától. Először e két nyomtatványon látható a városi műhely készletébe tartozó nyomdai cifrákból igényesen és izléselesen kialakított keretezett címlap. Továbbá ugyancsak szembevetendő e két nyomtatványnak a gondosan megválogatott, bár már kopott betűtípusokból tipográfiaileg szépen megszerkesztett címlapja, ami nem jellemezte a Karancsi-féle kiadványokat. Még feltűnőbb az 1664-ben nyomtatott két Martonfalvi-műben⁶ fölbukkanó, eredetileg Raphael Hoffhalterhez köthető görög betűtípus. Karancsi sem előtte, sem utána nem használt görög betűt, amely deákos műveltségének hiányáról tanúskodhat. Az őt követő Rosnyai János azonban igen, mégpedig 1679 és 1682 között szerepeltette újból a Hoffhalter-féle görög típust debreceni kiadványaiban.

Debreceni nyomtatványban 1663-tól tűnt fel az eredetileg a pataki fejedelmi nyomda felszereléséhez tartozó, bojttal végződő ornamentális díszítésű levél- és virágdísz.⁷ E záródísz debreceni felbukkanásának különös jelentőséget ad, hogy Karancsi György attól a Rosnyai Jánostól kapta meg, akit a vele elégedetlen debreceni városi vezetés pár esztendő múltán a helyére szánt.⁸ A Karancsi-nyomtatványok miatt kapott sok panasz, elmarasztaló kritika hatására Debrecen városának tanácsa 1671. június 21-én határozott arról, hogy az elhanyagolt nyomda élére új nyomdászt kívánt állítani.⁹ Egy év múlva a városi előjáróság meghívta a megszűnt pataki fejedelmi nyomda tipográfusát, Rosnyai Jánost, aki a meghívást ekkor még nem fogadta el.

A felsorakoztatott tények alapján megalkozottan feltételezhetjük, hogy Rosnyai János nemcsak a sárospataki nyomda díszét engedte át Karancsi Györgynek, hanem személyes jelenlétével, szakmai tudásával is segíthette nyomdásztársát rövid ideig, 1663–1665 között a cívisvárosban. Vagyis a bujdosni kényszerülő sárospa-

3. ábra. A Rosnyai János közreműködését bizonyító debreceni kiadvány (RMNy 3146)

taki fejedelmi nyomdász, Rosnyai János a pataki tipográfia kényszerű szüneteltetése alatti időszakban a debreceni városi officinában dolgozott. Így még inkább érthető, hogy Debrecen vezetői miért őt hívták meg a városi nyomda vezetésére, amikor Karancsi tevékenységével már nagyon elégedetlenek voltak, valamint Rosnyai János miért utasította el Karancsi György életében a debreceniek meghívását. De elődjének halálát követően, Rosnyai János 1677-ben visszatért Debrecenbe. Nyomdászai működésével a városi tanács oly mértékben meg volt elégedve, hogy halála után, 1682 decemberének második hetében „fejedelmi” temetést rendezett nyomdászának.

5 Martonfalvi Tóth György, Kersztenyi inneples, ... Debrecen, 1663. (RMNy 3077).

6 Martonfalvi Tóth György, *Examen logicum undecim decadibus absolutum*, ... Debrecen, 1664. (RMNy 3145); Martonfalvi Tóth György (ed.) *Petri Rami Dialecticæ libri duo*, ... Debrecen, 1664. (RMNy 3146).

7 A 27 × 26 milliméteres záródísz Debreceni Szűcs János, *Brevis traktatus de usu ac praxi veræ logicæ*, ... című logikai tankönyvében szerepelt. (RMNy3075A).

8 A régi debreceni officina hírnevének visszaszerzése miatt a cívisváros tanácsa 1672. június 23-i határozatában döntést hozott arról, hogy a nyomtató műhely élére „Az pataki Typographus is hini kel...”. Csűrös Ferenc, *A debreceni városi nyomda története 1561–1911*, Debrecen, 1911, 108., 338. XVI. okmány.

9 CSÜRÖS: i. m. 338, XV. okmány.